

د افغانستان په ملي قدرت باندې د اغېز لرونکو جغرافيايي عواملو پېژندنه

ليکوالان: پوهنيار فياض گل مظلوم يار او پوهنمل بلال بدلون
د ننگرهار پوهنتون استادان

لنډيز

ټولې مادې او معنوي وړتياوې چې په يو ټاکلي جغرافيايي او سياسي قلمرو کې شتون لري، ملي قدرت ورته ويل کېږي. ملي قدرت بېلابېلې سرچينې او بنسټونه لري چې په ټوله کې د ملي قدرت عناصر گڼل کېږي. د ملي قدرت موضوع د جغرافيه پوهانو، جيوپوليتيک متخصصينو، سياسي جغرافيايي، سياسي علومو او نړيوالو اړيکو، استراتژيستانو او سياستمدارانو د پاملرنې وړ گرځېدلې چې هرې ډلې د ملي قدرت لپاره بېلابېل عناصر معرفي کړي دي. د جغرافيه پوهانو او نورو متخصصينو په نظر په ملي قدرت باندې د بنسټيزو اغيز کوونکو عواملو له جملې څخه يو هم جغرافيايي عوامل دي. افغانستان په اسيا کې د ځانگړي جغرافيايي موقعيت په درلودلو سره توانيدلی شي غوره ملي قدرت ولري. افغانستان د سيمې درې مهمو جيوپوليتيک، فرهنگي او اقتصادي حوزو په منځ کې قرار لري. د افغانستان سويل او ختيځ د سويلي اسيا سره، شمال يې د مرکزي اسيا سره او لويديز يې د ايران سره د تړلو مهمې نقطې دي. پدغه علمي مقاله کې د ملي قدرت د عناصرو او زېرمو په اړه د مختلفو پوهانو نظرونه راخستل شوي. په ياده علمي مقاله کې په ملي قدرت باندې د جغرافيايي عواملو په اغيزو ډېر تاکيد شوی، دغه علمي مقاله کتابتوني بڼه لري. دمقالې ليکلو اصلي موخه د ملي قدرت د عناصرو او زېرمو پېژندلو ترڅنگ د افغانستان په ملي قدرت باندې د جغرافيايي عواملو اغېزو ته کتنه شوې ده چې په تمامه معنی يې د افغانستان ملي قدرت اغيزمن کړی دی. د څېړنې پايلې ښايي چې د افغانستان په ملي قدرت باندې جغرافيايي عواملو لکه د لويديز تونز، منځني ختيځ، سويلي اسيا، سويل ختيځ، لويديزې او سويلي اسيا د تړلو په توگه د اساسي خپل ارزښت رښانه کړی وي. د اساسي افغانستان نه دی توانيدلی چې له دې غوره جغرافيايي موقعيت څخه د ملي قدرت په لوړيدو کې د پام وړ گټه وکړي.

کلیدي کليمې

جغرافيه، قدرت، ملي قدرت، جيوپوليتيک، جغرافيايي عوامل، موقعيت، سيمه ايز تړون

سريزه

د ټولنيزو علومو هره څانگه يو له بل سره نه بيلدونکي اړيکې لري. کله چې د دولت د متشکله عناصرو په اړه بحث کوو نو ويل کيږي چې دولت له څلورو بنسټيزو عناصرو (قلمرو، نفوس، حکومت او ملي حاکميت) څخه تشکيل شوی دی. د قلمرو د حدودو پيژندل، د قلمرو په داخل کې د طبيعي سرچينو پيژندل، د هغې څخه گټه اخستل او د حکومتولۍ په چارو کې د قلمرو پر اړونده مسایلو پوهيدل او ترې گټه اخستل يو مهم بحث دی. ځکه د يو دولت د قدرت د متشکله عناصرو څخه مهم عنصر جغرافيايي عوامل گڼل کيږي چې په دې علمي مقاله کې هم لومړی د ملي قدرت جغرافيايي عواملو په اړه بحث کيږي او په دويم قدم کې د افغانستان په ملي قدرت باندې د اغيز لرونکو جغرافيايي عواملو پر پيژندنه او څرنگوالي بحث کوو.

قدرت د هغه عواملو څخه عبارت دی چې په شتون سره يې يو لوبغاړی په دې توانيږي ترڅو د نورو لوبغاړو گټې او لومړيتوبونه د خپل کنترول او نفوذ لاندې راولي. په دې اساس لوبغاړي کيدی شي چې حکومتونه، ملتونه، هېوادونه او يا نورې ډلې وي چې د يو ځانگړي کړنې په واسطه او يا د نورو نفوذ لاندې کړنو د مخنيوي لپاره کړنې سرته رسوي (کامران او نور: ۱۳۸۹: ۲). د هر هېواد ثبات او امنيت د هغې د ملي قدرت د کچې پورې اړه لري. د يو هېواد د ملي قدرت کمزوري د هغه هېواد دننه او د سياسي پولو څخه دباندې ملي گټې په خطر کې اچوي. دا په داسې حال کې ده چې ملي قدرت يواځې په پياوړي فوځ او پرمختللو اسلحو باندې لاسته نه راځي بلکې هر اړخيزه پرمختگ او په ټولو ټولنيزو، صنعتي، سوداگريزه، سياسي، اقتصادي او فرهنگي برخو کې د توازن ساتل مهم دي. يا په بل عبارت قدرت يواځې يو سياسي عنصر نه دی، بلکې د يو هېواد ټول مادي او معنوي سرچينو برابر والی او ترتيب والی دی (حيدری و حيدری بنی، ۱۳۹۳: ۲۱). ملي قدرت د جيوپوليتيکي مفهوم په توگه د خلکو او ملتونو ځانگړنې او صفتونه منعکس کوي (کامران او نور: ۱۳۸۹: ۲). هېوادونه د بېلابېلو موخو لکه: خپلواکي، ځمکنۍ بشپړتيا، ملي امنيت، د خلکو هوساينې، د خلکو د باور زياتولو، سولې او ثبات د ساتلو يا د هر هغه څه لپاره چې په ملي گټو پورې تړاو لري. همدارنگه کيدی شي يو دولت هغه وخت د خپل وضعيت ساتل، د خپلې ستراتيژۍ په توگه وټاکي او ځينې وخت يې لومړيتوب ته بدلون ورکړي، خو په دواړو حالاتو کې د قدرت د بېلابېلو بڼو څخه گټه اخلي (وياړ او بدلون، ۱۳۹۷: ۹۹). د افغانستان جيوستراتيژيک، جيوپوليتيک، جيوکونوميک فرصتونه او د ملي قدرت غوره جغرافيايي

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

عواملو شتون په افغانستان کې روانه جگړه، ناامني، د نشه يي توکو کښت، قاچاق، سازمان شوي جرايم، بې اعتمادۍ، سرحدې شخړې، په سيمه کې د بحران او بې ثباتۍ د لمنځه وړلو سبب کيدی شي. په هغه صورت کې چې په اغيزمن ډول ترې کار واخستل شي.

افغانستان د اسيا د زړه او څلور لارې په توگه د ډېر پخوا وختونو راهيسې يې د سيمې د هېوادونو ترمنځ د پله حيثيت درلود. افغانستان د سيمه ييزو همکاريو د پراختيا او د سيمه ييزو سازمانونو د پياوړتيا په صورت کې کولی شي له خپل غوره جغرافيايي سرچينو څخه په سمه توگه گټه وکړي. افغانستان ددې ظرفيت او وړتيا لري چې د سيمه ييزو همکاريو په ميدان بدل شي او د سيمې د هېوادونو ترمنځ د همکاريو د پراختيا په برخه کې مهم رول تر سره کړي (احمدزی، ۱۳۹۹: ۸).

د جغرافيايي علم د بشر د ژوند د طبيعي چاپيريال څخه بحث کوي. څرنگه چې جغرافيه د ژوندانه چاپيريال دی نو د يو هېواد جغرافيايي جوړښت په بشري خويونو، عاداتونو، کلچر او سلوک باندې اغيز لري (بصيرت، ۱۳۹۴: ۲۱). د افغانستان تاريخ او جغرافيه دواړه ددې حقيقت ښه ثبوت دی. د لوی سکندر څخه تر مغلو، فرنگيانو، شورويانو او نورو لويديز يرغلگرو په مقابل کې د افغانستان د غيور قوم نه ماتيدونکې مقاومت، مبارزه او دښمن ته غاښ ماته ونکې، ماتې ورکول هغه جغرافيايي لورينې پايله ده چې الله پاک دې ملت ته ورکړې ده (بصيرت، ۱۳۹۴: ۲۱).

د افغانستان ارزښت تر ډېره د افغانستان د غوره جغرافيايي موقعيت څخه سرچينه اخلي. په اصل کې افغانستان د منځنۍ، لويديزې او سويلي اسيا ترمنځ د تړلو نقطه ده. د هېواد په شمال کې پريمانه طبيعي سرچينې لکه: انرژي، گاز، بریښنا، نفت او داسې نور شتون لري. په سويل او ختيځ کې هند او پاکستان چې يادو سرچينو ته پراخه اړتيا لري، واقع دي. دغه موقعيت د افغانستان لپاره په جيوپوليتيکي، جيو اکونوميکي او جيو استراتيژيکي توگه د ارزښت وړ دي. د ملي قدرت د عواملو له جملې يواځې جغرافيايي موقعيت نه بلکې ډېر نور عوامل دي چې په سيمه کې د افغانستان د ملي قدرت د پياوړي کېدو لپاره اغيزمن واقع کيدلی شي. دا چې د ملي قدرت دغه سرچينې د افغانستان لپاره څومره ارزښت وړ دي او د هېواد لپاره کوم فرصتونه رامنځ ته کولی شي، په دې علمي مقاله کې پرې بحث شوی دی. په دې مقاله کې څېړونکو لومړی د ملي

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

قدرت سرچينې، ورپسې يادې سرچينې په سيمه کې د افغانستان په ارزښت او په تېره بيا د ملي قدرت سرچينې چې په سيمه کې د افغانستان ارزښت ثابتوي، روښانه کړي دي.

د څېړنې موخې

- د افغانستان د ملي قدرت د جغرافيايي سرچينو پيژندل.
- د افغانستان په ملي قدرت باندې د جغرافيايي عواملو اغيزو پيژندل.

د څېړنې پوښتنې

- د يو هېواد لپاره ملي قدرت کوم ارزښت لري؟
- د مختلفو پوهانو د نظريو په اساس د ملي قدرت بنسټيز عوامل او عناصر کوم دي؟
- د افغانستان په ملي قدرت باندې اغيز لرونکي جغرافيايي عوامل کوم دي؟

د څېړنې مواد او کړنلاره

د دې مقالې د ليکنې او څېړنې بڼه کتابتوني ده، چې په اړه يې گټور معلومات له داخلي او بيروني کره سرچينو، معتبرو او نويو اثارو، مقالو او انټرنېټ پاڼو څخه راټول او د مقالې په مناسبو ځايونو او بيلا بيلو پراگرافونو کې په سيستماتيک ډول ځای په ځای شوي دي.

د څېړنې لاسته راوړنې

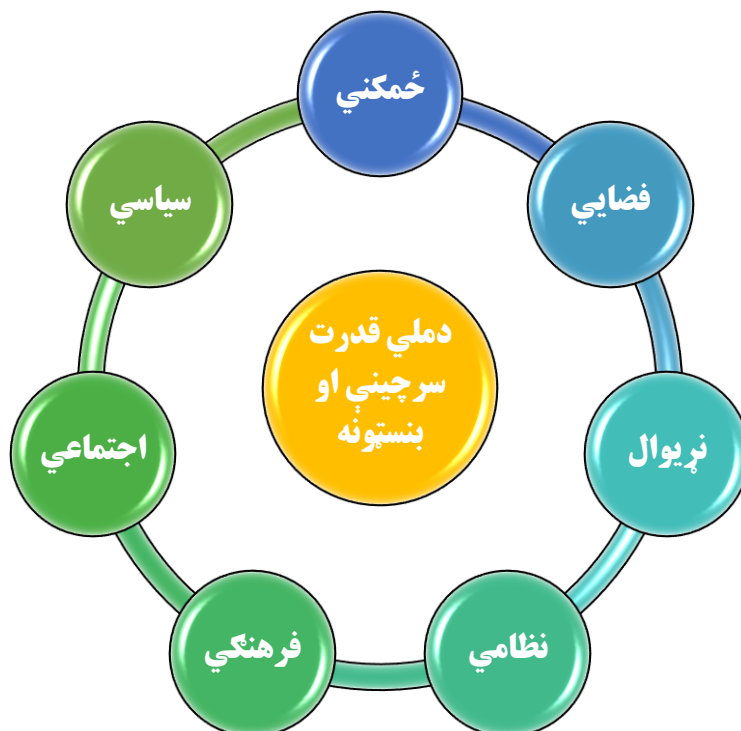
د ملي قدرت سرچينې

د کله راهيسې چې د ملي قدرت موضوع د جغرافيه دانانو، د جيوپوليتيک متخصصينو، سياسي جغرافيه، سياسي علومو او نړيوالو اړيکو، استراتژيستانو، سياستمدارانو او حتی د نظاميانو د پاملرنې وړ گرځېدلې، هرې ډلې کوبښن کړې، ترڅو په ملي قدرت باندې د اغيز لرونکو عواملو بېلابېل عناصر وړاندې کړي، اما دا گډه ستونزه په مطلوبې شکل تراوسه حل شوې نده (زرقانی، ۱۳۸۹: ۱۵۲). بيا هم په ټوليز شکل کولی شو چې: اقتصادي، جغرافيايي، سياسي، حکومتي، فرهنگي، ټولنيز، ځمکني، نظامي، علمي، ټکنالوژيکي، نړيوال او فضايي عوامل او فکتورونه د ملي قدرت د زېرمو په توگه ياد کړو (زرقانی، ۱۳۹۱: ۸).

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمریز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

د ملي قدرت عناصرو او زېرمو په اړه د پوهانو نظرونه

د نړيوالو اړيکو او سياسي جغرافيې پوهان د ملي قدرت د عواملو په اړه بيلابيل نظرونه ورکړي. مونتييسکو ملي يووالی د ملي قدرت توليد کوونکی عامل گڼي. کوهن بيا لسو عواملو ته اشاره کړې. په ټوليزه توگه ځېنو پوهانو بيا لاندې عوامل (۲. شکل) د ملي قدرت لپاره اړين بللي دي (حیدری و حیدری بنی، ۱۳۹۳: ۲۲).

۱. شکل د ملي قدرت سرچينې او بنسټونه (حیدری و حیدری بنی، ۱۳۹۳: ۲۲).

جليل روشندل د ملي قدرت عواملو څخه په لاندې توگه يادونه کړې.

- جغرافيايي عوامل: اوبه او هوا، ځمکنی موقعيت، پراخوالی، خام مواد
- بشري عوامل: د وگړو شمېر، د وگړو ترکيب يا جوړښت، د وگړو څرنگوالی
- فرهنگي عوامل: فرهنگي ميراث، ملي يووالی او ايډيالوژي.
- د حکومت جوړښت: د حکومت سياسي شکل، د حکومت اغيزمنتوب (مايل افشار، ۱۳۹۱: ۱۱۷).

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

هانس جی مورگنتا د ملي قدرت بنسټيز عناصر په اتو برخو ويشلي چې د جغرافيايي موقعيت، وگړي، صنعتي وړتيا، طبيعي زېرمې، ملي روحیه، ملي ځانگړنې، نظامي امادگي او د ډيپلوماسۍ څرنگوالي څخه عبارت دي (کاظمي، ۱۳۸۲: ۲۷).

د شلمې پېړۍ په ځانگړي ډول د سړې جگړې په دوران کې د قدرت جوړولو عوامل په لاندې ډول بنودل شوي دي:

۱. د ځمکې پراخوالی، جغرافيايي او سوق الجیشي څرنگوالی، د پولو جوړښت او څرنگوالی، د خاورې وضعیت او پراخوالی، لوړې ژورې، اوبه او هوا چې هېواد په کې قرار لري.
۲. نظامي آمادگي: د یو هېواد ټول قدرت د هغې د نظامي قدرت سره مساوی دی چې جگړه او اختلاف حل کوي. په دې اساس هر هېواد چې پیاوړی فوځ ولري هغه ډېر قدرتمند دی.
۳. د وگړو شمېر: په دې باور چې د نړۍ اکثره قدرتمند هېوادونه ډېر وگړي لري، داسې ښکارندوی یې کوله چې هر هېواد چې نفوس یې زیات وي، قدرت یې هم زیات دی.
۴. طبيعي زېرمې: غذايي او خامو موادو له اړخه په ځان بسنه.
۵. نژادي یوشانتي والی.
۶. ايډيالوژي (رضایي و صارمی، ۱۳۹۰: ۱۷).

هادي اعظمي د خپلې دوکتورا په رساله کې د ملي قدرت عوامل او فکتورونه ذکر کړي چې: د اقتصادي، ځمکنی، حکومتي، علمي، ټولنیز، فرهنګي او نظامي عواملو څخه یې یادونه کړې. یاد هر فکتور د څو متغیرونو څخه تشکیل شوی دی (زرقاني، ۱۳۸۹: ۱۷۲). یاد عوامل په ۱. جدول کې په تفصیل سره بنودل شوي دي.

سید عباس نبي په خپل کتاب د قدرت فلسفه کې لیکي چې: چې په ټولیزه توګه کولی شو د قدرت زېرمې په درې ډلو کې ډلبندي او وپېژنو. لومړی طبيعي زېرمې او هغه څه چې د انسان د قدرت لپاره طبیعت د انسان په واک کې ورکړي. دوهم بشري زېرمې او هغه چې د انسان دننه او بشري ټولنې د قدرت د تولید لپاره کاروي. دریم دطبیعي زېرمو وراخوا او هغه څه چې د طبیعت او انسان د سیاسي قدرت په تولید او ټولنیز قدرت کې اغیزمن دي. (کامران او نور: ۱۳۸۹: ۱۰).

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

۱: جدول: د ملي قدرت په اندازه کولو باندې د موثرو عواملو او متغيرونو نوملړ (اعظمی، ۱۳۸۵: ۱۲۲).

گڼه	د عامل نوم	متغير
۱	اقتصادي	کلنۍ سوچه گټه، سوداگريزه برابري، د ريل خطونه، اسفالت شوې لارې، د تورزيم څخه لاسته راغلې گټه، د بيکارۍ کچه، د کشتيو شمېر، نړيوالې ذخيرې، د GDP اندازه.
۲	ځمکنی	په کيلومتر مربع پراخوالي کې د وگړو شمېر، نسبي گڼوالی، د اوربنت کلنۍ اندازه، د ځمکې شکل، نسبي موقعيت، د بندرونو او هوايي ميدانونو شمېر، د نفت او گاز بالقوه ذخيره اندازه، د اوبيزې بريښنا د توليد اندازه، ستراتيژيک معادن، د اوبيزو پولو اوږدوالی، د اوبو کلنۍ اندازه...
۳	حکومتي	د ټولو وگړو په نسبت د پايتخت د وگړو شمېر، د نورو هېوادونو په پرتله په خپل هېواد کې د پناه ورکونکو شمېر، د کودتاگانو شمېر، ټول ټاکنې، په قومي او نژادي اساس ملي يووالی، په ديني او عقيدتي لحاظ ملي يووالی...
۴	علمي او ټکنالوجي	د پوهنتونو شمېر، د محصلينو شمېر، د پرمختگ او څېړنې په برخه کې د څيړونکو شمېر، د علمي مجلو شمېر، د علمي مقالو شمېر، په داخلي توليد او څېړنه کې د ناخالص مصرف اندازه، يورانيمو غني کولو ته لاس رسی، د علمي کتابونو شمېر...
۵	ټولنيز	د وگړو شمېر، د ژوند اميد، مړينې او زيږيدنې کچه، روغتيايي خدماتو د لاس رسي وگړو اندازه، د هغه وگړو شمېر چې ډاکترانو ته لاس رسی لري، روغتونونو ته لاس رسی، کلنۍ روغتيايي بوديجه، د پاکو اوبو ته د وگړو د لاس رسي اندازه، د ماشومانو د زيږيدنو پروخت دميندو د مړينو شمېر، د پرمختيايي هېوادونو په ليست کې د هېواد رتبه، د ۱۵ کاله څخه پورته د باسوادو افرادو شمېر....
۶	فرهنگي	د خپرو شويو ورځپاڼو شمېر، د هر زر کسو پر سر د ورځپاڼو شمېر، د توريستي ځايونو شمېر چې د يونسکو په واسطه پيژندل شوي وي، د هرو زرو کسو پر سر د راډيوگانو شمېر، د هر زر کسو څخه انټرنېټ ته لاس رسی، د هر زر کسو څخه کمپيوټر زده کړو ته لاس رسی، د هر زر کسو پر

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

		سر د تلویزونونو شمېر، د هرزر کسو پر سر د تلیفونونو شمېر، د GDP څخه د ښوونې او روزنې مصرف اندازه...
۷	نظامي	د سرتیرو شمېر، د ټولو وگړو په پرتله د نظامیانو شمېر، نظامي بودیجه، دفاعي بودیجه، هستي ای موادو ته لاس رسی، د جنگي تیارو شمېر، دهیلوکپترونو شمېر، د سمندري لامبوزنو شمېر، د هوايي فوځ شمېر، د سمندري قواو شمېر....
۸	نړیوال	په نړیوالو سازمانونو او کنوانسیونونو کې گډون، د خارج څخه د راغلو تلیفونونو شمېر، د هوايي الوتکو د پروازونو شمېر، د راغلو توریستانو شمېر، په هرو سل کسو کې د یو کال په اوږدو کې د خارج شویو مسافرو شمېر...

مایل افشار په خپله مقاله کې د قدرت عمده زېرمې په دوه کټگوري (حس کیدونکي او نه حس کیدونکي) ویشلي:

۱. حس کیدونکي زېرمې: جغرافیه، د خاورې پراخوالی، ملي او اقتصادي زېرمې، نظامي قدرت او نفوس.

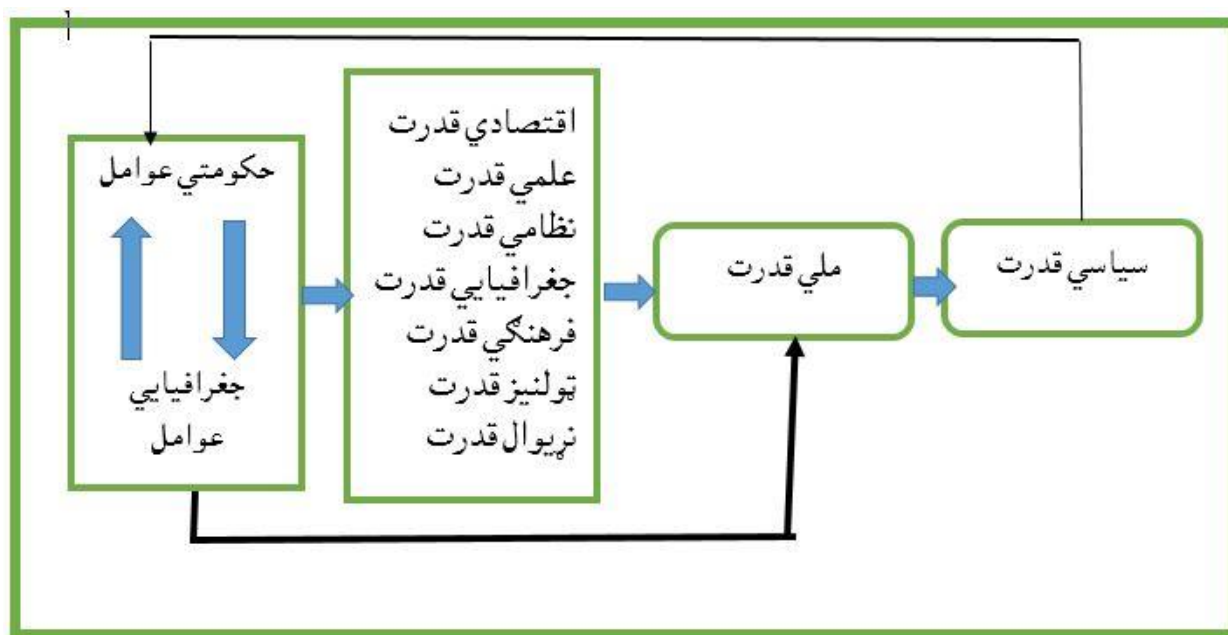
۲. نه حس کیدونکي زېرمې: د ملي حکومت رهبري او څرنگوالی، د ملي موخو د لاسته راوړلو لپاره ځانگړې اراده، د نظم او دسپلین روحیه، لیاقت او کیفیت، د دولت د یووالي بالقوه وړتیا، د خلکو په منځ کې د سیاسي پوهې کچه (مایل افشار، ۱۳۹۱: ۱۱۳).

ابراهیم طاهري د ملي قدرت لپاره سخت او نرم عواملو ته اشاره کړې چې د هغې له جملې څخه د ملي قدرت سخت عواملو څخه په لاندې توگه یادونه کړې.

- قدرت او نظامي وړتیا.
- اقتصادي پرمختگ او وړتیا، صنعت او تکنالوژي.
- ځمکنۍ پراخوالی، جغرافیایي موقعیت، اب و هوا، توپوگرافي، سیاسي پولو په گډون جغرافیایي څرنگوالی.
- طبعي زېرمې.

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمریز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

• د وگړو کيفيت او پرمختللي بشري قوه (طاهر، ۱۳۹۵: ۱۲۲)

۲. شکل د قدرت د عواملو خپل منځي اړيکه (زرقانی، ۱۳۸۸: ۱۳۹).

د ملي قدرت د عامل په توگه د جغرافيايي ارزښت

پرتله له شکه د يو ملت د قدرت باثبات ترين عامل د هغه هېواد جغرافيه ده. جغرافيايي عوامل لکه: پراخوالی، شکل، موقعيت، جغرافيايي څرنگوالی، ناواري، د اوبو زېرمې، نباتي پوښښ، اقليم او داسې نور د ملي قدرت سره سيده اړيکه لري. په قرانکریم کې هم څو ځايه د جغرافيايي ځانگړنو (ځمکې) د بشري قوت او گټې اخستنې لپاره اشاره شوې. همدارنگه غرونه، لارې، سيندونه... د يو الهي نعمت په توگه معرفي شوي دي (اعظمی، ۱۳۸۵: ۱۲۹). بعضي پوهان جغرافيايي موقعيت د همغه هېواد لپاره د ملي قدرت اصلي رکن گڼي. ځينې لږ نور هم مخکې تللي او وايي چې د هر هېواد سياست د هغه هېواد د جغرافيايي په واسطه ټاکل کېږي (کامران او نور: ۱۳۸۹: ۱۰). د دوی په اند د هر هېواد جغرافيايي موقعيت د هغه پوځي او اقتصادي سياست او سياسي ليد تر اغيز لاندې راولي. (وياړ او بدلون، ۱۳۹۷: ۷۸). سياسي پېښې هر وخت په يوه ټاکلي جغرافيايي سيمه کې واقع کېږي او بې له شکه چې جغرافيايي عوامل لکه: د خاورې پراختيا، موقعيت، اقليمي شرايط او طبيعي ځانگړنې پر ملي قدرت اغيز کوي. دا د نورو عواملو لکه: د اقتصادي قدرت، د صنعتي پرمختگ کچې او انساني سرچينو د څرنگوالي ترڅنگ کولی

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

شي، د نورو هېوادونو پر وړاندې د يوه هېواد د پياوړتيا يا کمزورۍ لامل شي (ويار او بدلون، ۱۳۹۷: ۷۸).

د افغانستان په ملي قدرت باندې اغيز لرونکي جغرافيايي عوامل

د افغانستان جغرافيايي څرنگوالی او تاريخي جريانانونو ته په پاملرنه افغانستان يو له هغه هېوادونو څخه دی، چې د بل هر اغيز کوونکي عامل په پرتله د افغانستان په ملي قدرت باندې جغرافيايي عوامل کليدي اغيز لري.

د افغانستان اقليم، سره شاره طبيعي سرچينې، کرهڼيز محصولات، قيمتي ډبرې، لاجورد، زمرود، روانې اوبه، د سويلي اسيا او منځنۍ اسيا نېلونکي رول، د ځمکې لاندې طبيعي سرچينې... هغه څه دي چې د افغانستان په ملي قدرت باندې يې اغيز بيخي په روښانه توگه څرگندوي. دا چې نن ورځ افغانستان د ملي قدرت د محاسبې له پلوه په تېټه کچه کې قرار لري، تر ټولو عمده دلايل يې دا دي چې افغانستان نه دی توانيدلی چې د دې جغرافيايي عوامل څخه گټه وکړي. د افغانستان ارزښت د دې هېواد له جغرافيايي موقعيت څخه سرچينه اخلي.

د افغانستان په ملي قدرت باندې د لاندې اغيز لرونکو جغرافيايي عواملو څخه يادونه کوو:

۱. شکل

هغه عامل چې د هېوادونو په سياسي سرنوشت کې مهم رول لري، د هېواد هندسي شکل دی. د هندسي شکل څخه موخه د يو هېواد د قطر څخه د مرکز پر لور واټن دی. د هندسي شکل مهم اغيز د هېواد په کچه د مرکزي حکومت د قدرت په پلي کولو دی (عزتي، ۱۳۹۰: ۹۱). د هېواد هندسي شکلونه د راټول، اوږده، لکه لرونکي، ټوټه ټوټه او په بل هېواد کې د راگير شکلونو څخه عبارت دي (اعظمی، ۱۳۸۵: ۱۳۰). د شکل له مخې افغانستان د واخان د دالان له کبله لکۍ لرونکو هېوادونو په ډله کې شمېرل کېږي. افغانستان د دغې دالان په واسطه د ختيزې اسيا سره پيوند پيدا کولی شي. همدارنگه دغه سيمه چې لوړوالی يې ۲ زره متره ته رسيږي، د يخ او وروې له کبله د امو سيند لپاره غوره سرچينه گڼل کېږي (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۰۳).

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

۲. ناهمواري (نابرابري)

ارتفاع يا لوړوالی يو بل طبيعي عامل دی چې تر يو حده د هېواد په سياسي سرنوشت کې مهم رول لري (عزتي، ۱۳۹۰: ۹۰). که چېرې د هېواد لوړوالی د سياسي کړنو سره يو شان شي نو د دفاع لپاره ځانگړې شرايط رامنځ ته کوي. همداشان لوړه ارتفاع کولی شي د پخوانو څخه د جاري شويو اوبو له مخې د يو هېواد داخلي اقتصاد ته پياوړتيا ورکړي (اعظمی، ۱۳۸۵: ۱۳۰-۱۳۱). د ځمکې لوړوالی د ځمکنۍ حرکت د سستوب او په ارتباطي شبکو کې د محدوديتونو سبب گرځي، چې دا په اقتصادي او توليدي اړخ باندې سيده اغيز لري (عزتي، ۱۳۹۰: ۹۰). افغانستان يو غرنی هېواد دی چې د توپوگرافيکي وضعيت له پلوه اکثراً په غرونو پوښل شوی دی (مظلوم يار، ۱۳۹۸: ۵۷). دغه غرونو په نظامي او دفاعي برخه کې د افغانستان لپاره د تاريخ په اوږدو کې زيات ارزښت درلودلی دی (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۰۲). د نړۍ سياسي نقشې له مخې د افغانستان موقعيت ته که وگورو، افغانستان د اسيا په منځنۍ برخه کې د مرکزي اسيا او سويلي اسيا د يوځای کېدو په ساحه کې واقع شوی او دهغه شمال ته د ترکستان بېدياوې او سويل ته يې د بلوچستان سيمه او په هغه پسې د هند سمندر موقعيت لري چې د همدې موقعيت له کبله په پخوا وختونو کې هند ته د رسيدو يوازینی لار بلل کېده (مظلوم يار، ۱۳۹۸: ۵۹). غرونه د سيندونو د اوبو سرچينې گڼل کيږي چې د گاونډيو هېوادونو د ټيټو برخو په لور يې جريان پيدا کړی. د افغانستان دولت کولی شي چې ددې اوبو څخه د گاونډيو هېوادونو په خارجي سياست کې د فشار د الې په توگه گټه پورته کړي (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۰۷).

۳. نفوس يا وگړي

په ټوليزه توگه قدرت د نفوسو په بنسټ تکيه لري. د وگړو څرنگوالی او جوړښت د فکري يووالي او د ملي قدرت په ډېرښت کې اغيزمن دی. پرته له شکه د وگړو تعداد د يو هېواد په قدرت پورې اړه لري، که څه هم دغه اړيکه نسبي ده خو هيڅکله په لږو وگړو باندې هېواد قدرتمند کيدلی نشي (اعظمی، ۱۳۸۵: ۱۲۹).

د افغانستان د وگړو د دقيقې سرشمېرنې په اړه تر اوسه کره معلومات نشته مگر د بعضو سرچينو پر اساس ۴۵/۳ سلنه وگړې د ۱۵ کالو څخه کم، ۲۸/۹ سلنه وگړي، د ۱۵ څخه تر ۳۴ ، ۱۹/۲ سلنه وگړي، تر ۲۰ کلنۍ او ۲/۳ سلنه وگړي بيا د ۲۰ کاله څخه ډېر عمر لري (عظيمي، ۱۳۹۱: ۱۳۹۱).

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

۹۳-۹۲). د افغانستان په سياسي ثبات، بيارغونه او د پرمختګ لپاره د پلانونو په تطبيق او عملي کولو کې د دې هېواد ځوان نسل د يوې فعاله انرژي په توګه د اقتصادي پرمختګ لپاره مهم دی (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۱۱-۱۱۲).

۴. خام (اومه) مواد او طبيعي زيرمي

د هر هېواد حقيقي او ريښتني ارزښت د هغې د طبيعي زېرمو ډېروالي، څرنگوالي او د هېواد پورې اړوند شتمني څخه ګټه اخستنه د هغه هېواد پورې اړه لري (عزتي، ۱۳۹۰: ۹۵). شته طبيعي سرچينې د دولت د قدرت اندازه ټاکي. هر څومره چې د يو دولت طبيعي سرچينې زياتې وي، د هغه قدرت به هم پياوړی وي (خوښ، ۱۳۹۲: ۷۵). د پياوړو ملي او طبيعي سرچينو په لرلو سره شونې ده چې نور دولتونه د اړتيا پر بنسټ د هغه سره وتړل شي او ياد د جګړې په وخت کې د پرديو د يرغلونو مخنيوی، په ښه ډول وکولی شي (داوري، ۱۳۹۷: ۵۲). په اوس وخت کې په افغانستان کې ۲۴ ډوله معدني مواد د هېواد په ۸۹ سيمو کې د هېواد د اقتصاد لپاره د ارزښت وړ پېژندل شوي دي (تڼيوال او امين، ۱۳۸۲: ۵۸). افغانستان د طبيعي منابعو (سرچينو) له مخې يو شتمن هېواد ګڼل کېږي. د افغانستان مهمې طبيعي سرچينې د طبيعي ګاز، د ډبرو سکاره، اوسپنه، نفت، مس، يورانيوم، ياقوت، الومنيوم، سرب، پنبه او داسې نور دي (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۱۳-۱۱۴). همدارنګه په يو بل کتاب کې بيا بيريل، کرومايت، لاجورد، مالګه، تالک څخه هم يادونه شوې (تڼيوال و امين، ۱۳۸۲: ۵۸). دوديال بيا په خپل کتاب کې د افغانستان د لاندې طبيعي سرچينو څخه يادونه کړې:

د سون وړ توکي لکه: د ډبرو سکاره، نفت، ګاز، تورف، نسواري رنګه سکاره او سوخيدونکي سلانسونه.

فلزي عناصر لکه: اوسپنه، مس، منګنيز، کروم، سرب، جست، المونيم، مولبديم، ويلفرام، قلعي، بيسموت، ارسنيک او رانجه.

ګران بيه عناصر لکه: بريليوم، ليتيم، سيزيوم، روبيديم، تاشاليم، نيوبي، کاديوم، يورانيوم او توريوم نجيبه عناصر لکه: سره زر، سپين زر او پلاتين.

غير فلزي ګټور عناصر لکه: سلفر، فلورايت، باريت، سلتين، فاسفورس او اپاتيت.

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

ارزښتمنې ساختماني او نا ساختماني نافلزي ډبرې لکه: مرمر، ابرک، سوبه لى (تالک)، لاجورد، سريانتين، غرنى بلور، سلاندي او داسې نور (دوديال، ۱۳۷۹: ۱۲۱-۱۲۲).

افغانستان د امنيت په صورت کې کولى شي خپل قيمتي طبيعي سرچينې د با تجربه، پوه او مسلکي کسانو په درلودلو سره د افغانستان لپاره مثبت اقتصادي ليد لورى رامنځ ته کړي (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۱۴). که چېرته پراخه او سرشاره طبيعي زېرمو په راويستلو کې د پوه او مسلکي افرادو څخه گټه پورته نشي، هيڅ کله د پراختيا او پرمختگ عامل نه شمېرل کيږي (عزتي، ۱۳۹۰: ۹۲).

۵. موقعيت

جغرافيايي موقعيت او ځانگړتياوې د ملي قدرت په ټاکلو کې ستره ونډه لري (داوري، ۱۳۹۷: ۵۱). افغانستان د اسيا په سويلي برخه کې پروت دی، چې د ختيزې، مرکزي، سويلي او لويديزې اسيا هيوادونه يو له بل سره نښلوي. جغرافيايي موقعيت دهر هېواد په بيروني سياست پورې اړه لري. د جغرافيايي موقعيت او بيروني سياست ترمنځ اړيکه دومره مهمه ده چې دې موضوع ته په جيوپوليتيکي مطالعاتو کې هم اشاره شوې (کامران او نور، ۱۳۸۹: ۱۱). موقعيت په رياضيکي (طول او عرض) او هم په نسبي لحاظ (د اوبو څخه لرېوالی او نژدې والی، د يوقوي دولت سره گاونډيتوب يا د همسايگانو څرنگوالی، د کانالونو يا نړيوالو ستراتيژيکو تنگيو سره گاونډيتوب) د هېوادونو په ملي قدرت کې د پام وړ ارزښت لري. ياد هريو موقعيت د هېوادونو په پياوړي توب او کمزورتيا کې نيمگړتياوې او ځانگړنې لري (اعظمی، ۱۳۸۵: ۱۳۰). افغانستان په وچه کې د راگېر والي او ازادو اوبو ته د نه لاس رسي له کبله په وچه کې راگېر هېواد شمېرل کيږي (رحيمي، ۱۳۹۲: ۹۸). که څه هم افغانستان په وچه کې راگېر هېواد دی، مگر د خپلو مهمو گاونډيو هېوادونو لکه د مرکزي اسيا او د فارس خليج هېوادونه چې هلته د نفت او گاز پريمانه دی، افغانستان ته ځانگړی موقعيت وربخښلی دی. افغانستان د مرکزي اسيا په گاونډ کې حساس او ستراتيژيک جغرافيايي کې قرار لري. د يو طرفه د هند دنيمې وچې، د بل طرفه د منځنۍ اسيا هېوادونو، د چين د خلق جمهوريت سره او د بل طرفه د لويديزې اسيا او منځني ختيز ترمنځ پروت دی (رحيمي، ۱۳۹۲: ۹۹).

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

د جغرافيايي موقعيت له مخې افغانستان د اسيا په منځ کې د يو څلور لارې بڼه خپله کړې. افغانستان د اسيا د څلورو مهمو (سويلي اسيا، مرکزي او شمالي اسيا، منځنۍ ختيز او لري ختيز) سرشارو او د معدني سرچينو ترمنځ قرار لري. افغانستان تر ډېره د دغه سيمو په منځ کې د يو ارتباطي پل حيثيت خپل کړی (بې نا، ۱۳۸۷: ۱۰).

۶. پراخوالی

په عمومي توگه زيات پراخوالی د هېوادونو په قدرت کې مثبت اغيز لري (کامران او نور، ۱۳۸۹: ۱۲). پراخوالی لوړه هېله ده چې د هغه هېواد د وگړو د ویش سره هغې ولري. ځکه که چېرې پراخوالی زيات او نفوس لږ وي، د هغه هېواد د دفاع مسئله د ستونزې سره مخامخ کېږي (عزتي، ۱۳۹۰: ۸۷). پراخه فضا د اقتصادي زېرمو او معدنونو څخه د گټې اخستنې اسانتيا برابروي. په نظامي توگه پراخه فضا ستراتيژيک عمق ايجادوي او د هېواد لپاره امنيتي حاشيې رامنځ ته کوي. د يو دولت زيات پراخوالی پدې فکر چې ډول ډول اوبه او هوا او زياتې طبيعي زېرمې لري، د قدرت عامل گڼل کېږي (کامران او نور، ۱۳۸۹: ۱۲). افغانستان په شمالي نيمه کره کې د ۲۵۲۲۲۵ کيلومتره مربع مساحت په درلودلو د ټولو اروپايي هېوادونو څخه لوی، د اسيايي هېوادونو سره د پرتله کېدنې له مخې لسم او د نړۍ په کچه څلويښتم هېواد گڼل کېږي (مظلوم يار، ۱۳۹۸: ۴۱). د پراخوالي له مخې افغانستان د خپل گاونډيو او مرکزي اسيا هېوادونو په پنځمه رتبه کې قرار لري. په ټوله کې افغانستان د پراخوالي له مخې منځنۍ پراخوالی لرونکی هېواد گڼل کېږي (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۰۲).

۷. سرحدي کرښې

د يوه هېواد سرحدونه هم د هېواد ملي قدرت باندې مثبت او منفي اغيز لري. هغه هېوادونه چې سمندري پولې لري او سمندرونو چاپيره کړي، ترهغو هېوادونو لږ گواښ سره مخامخ دي چې پولې يې خلاصې دي. د يوه هېواد په پولو کې د طبيعي خنډونو شتون د هغې امنيتي موقعيت ته گټه کوي او د دغه خنډونو نه شتون د پراختيا غوښتونکو کار اسانوي (وياړ او بدلون، ۱۳۹۷: ۸۱۸۰). د زياتو هېوادونو د ملي قدرت په ټاکلو کې پولې، په وچه يا اوبو پورې د هغو تړل مهمه ونډه لري. هغه هېوادونه چې په وچه کې راگېر وي، د قدرت په لاسته راوړلو کې زيات محدوديتونه لري، نشي کولی چې خپلې غرنۍ او لرې سيمې د مرکزي قدرت لاندې راولي. نوځکه

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

جغرافيايي او استراتژيک موقعيت د دولتي قدرت پر پلي کوونکي باندې اغيز شيندي. غوره بېلگه يې افغانستان دی چې د خپل ځانگړي جغرافيايي او ستراتيژيک موقعيت له امله د قدرت پلي کول په کې ستونزمن دي (د اوري، ۱۳۹۷: ۵۱).

د افغانستان شمالي پولي د اوبو پولو له ډلې څخه شمېرل کېږي چې د افغانستان لپاره يې مناسبه امنيتي حاشيه رامنځ ته کړې، اما ختيز، سويلي او سويل لويديزې پولي چې د تحميلي کړنو له ډلې څخه گڼل کېږي، دغه پولي د بشري، فرهنگي او ټولنيزو بنسټونو پرته د استعمار په واسطه ويستل شوي چې د پولي دواړو غاړو ته يې ستونزې راولاړې کړې دي. د پولو څرنگوالي او دواړو خواو ته مېشتې پرگنې د ستونزو پر وخت افغانستان او گاونډيو هېوادونو ته ستونزه رامنځ ته کوي، اما د منطقه ای همکاري سياست پر اساس امکان لري د افغانستان او گاونډيو هېوادونو ترمنځ ګډې پولې د دوستي او همکاري فضا رامنځ ته کړي (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۰۲).

۸. اوبه او هوا

اوبه او هوا له مهمو جغرافيايي عواملو څخه دي چې د يو هېواد د قدرت پر څرنگوالي زياته اغيز لري (وياړ او بدلون، ۱۳۹۷: ۸۰-۷۹). مناسبه او مطلوبه هوا د يو هېواد په ملي قدرت مثبت اغيز لري. دا اغيز لومړی د غذايي موادو په پرمختګ او دوهم هغه تخريب او وړانکاري چې د اقليمي ستونزو په پايله کې رامنځ ته کېږي. دريم ملي زېرمې د مصرف اسانتياوې، د انسانانو د ژوند لپاره وړ شرايط رامنځ ته کړي، د لېدو وړ دي ((کامرن او نور، ۱۳۸۹: ۱۳). افغانستان د خپل غرنيز جوړښت پر اساس د سيندونو د اوبو اصلي سرچينه گڼل کېږي. دغه اوبه د شمال اوسويل د ټيټو ځمکو پر لور د هېواد د پولو څخه وځي. د افغانستان د اوبو اصلي شبکې لکه آمو سيند، هلمند، ارغنداب، هريروډ او د کابل سيند اوبيزې حوزې دي (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۰۹). د افغانستان د سيندونو د اوبو اندازې د جملې څخه د آمو سيند په ثانيه کې ۲۰۰۰ متره مکعب، د کونړ سيند په يوه ثانيه کې ۳۷۳ متره مکعب، د هلمند سيند په يوه ثانيه کې ۲۰۰ متره مکعب اوبه لري (دوديال، ۱۳۷۹: ۱۳۲). د انرژي او اوبو وزارت د شمېرو له مخې په افغانستان کې د اوبو کلنۍ زيرمې ۵۷ ميليارده مکعبه دي چې ددې جملې ۲۱ متره مکعب يې کارول کېږي او ۳۲ متره مکعب يې ضايع کېږي. په افغانستان کې د ځمکې لاندې زيرمې بيا ۱۸ ميليارده متره مکعبه دي چې درې ميليارده يې کارول کېږي (مظلوم يار، ۱۳۹۸: ۴۹). د افغانستان سيندونه چې د هېواد له داخل

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

څخه سرچينه اخلي کولی شي د سمې گټې اخستنې په صورت کې په هېواد کې د سولې او ثبات د راوستلو لپاره د يوې وسيلې په توگه وکاروي (رحيمي، ۱۳۹۲: ۱۱۰).

پايله

ددې علمي څېړنې څخه دې پايلې ته رسېږو چې هغه څه چې په سيمه کې يې افغانستان ته ارزښت ورکړي ددې هېواد د ملي قدرت جغرافيايي عوامل دي. افغانستان د درې مهمو جيوپوليتيکي، اقتصادي او فرهنگي حوزو په منځ کې د ځانگړي جيوپوليتيک، جيو اکونوميک او جيو استراتيژيک ارزښت څخه برخمن دی. دغه جغرافيايي سرچينې د افغانستان د ملي قدرت په اقتصادي او سياسي برخه کې ځانگړي فرصتونه او ظرفيتونه لري. که چېرته افغانستان يادې سرچينې په سمه توگه مدیریت کړي، د افغانستان د راتلونکې لپاره روښانه او هيله بخښونکي بريښي. ټولو هغه نظورکونکو چې دملي قدرت سرچينې يې ذکر کړي دي، د جغرافيايي څخه د ملي قدرت د بستر په توگه يادونه کړې. ځينې پوهانو، جغرافيايي موقعيت د همغه هېواد لپاره د ملي قدرت اصلي رکن گڼي. ځينې لږ نور هم مخکې تللي او وايي چې د هر هېواد سياست د هغه هېواد د جغرافيايي په واسطه ټاکل کېږي. د نظرونکو او پوهانو په نزد د ملي قدرت لپاره مختلف عوامل ذکر شوي چې د دوی ترمنځ په لاندې جغرافيايي عواملو باندې د نظر يووالی شتون لري:

الف: جغرافيايي موقعيت چې په دې کې ستراتيژيکي، جيوپوليتيکي، ارتباطي او اقليمي موقعيت شامل دي.

ب: پراخوالی، د هېواد شکل، د فضا څرنگوالی، توپوگرافي، ناهمواري.

ج: اوبه، خاوره، د ونو بوټو پوښښ، د ژوند نورې حياتي او غذايي زېرمې.

د: د ځمکې لاندې زېرمې، انرژي زېرمې، معدني (ستراتيژيک او غير ستراتيژيک) زېرمې.

ه: نفوس او ملت، د هغوی کمي او کيفي څرنگوالی، د بشري قوت پراکندگي.

افغانستان د جغرافيايي عواملو له مخې د قدرت په زېږولو او ملي قدرت کې ځانگړی ځای لري. د افغانستان په ملي قدرت باندې اغيزمن جغرافيايي عوامل د جغرافيايي موقعيت، پراخوالي، د هېواد شکل، سياسي کړنې، لوړې ژورې (ناهمواري)، د اوبو شبکې، وگړي، طبيعي سرچينې،

ياده څېړنيزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

ټولنيز او سياسي بنسټونه دي چې يا جغرافيايي عواملو له مخې ځېنې د افغانستان لپاره مثبت او ځېنې منفي رول لري.

مناقشه

افغانستان د اسيا د زړه په توگه د مناسب جغرافيايي موقعيت، لرغوني تاريخ او د نورو طبيعي شرايطو ترڅنگ مناسب اقليم، هغه ځانگړنې دي چې د انسانانو د اوسيدو ځای او د بشري علم او فرهنگ مرکزونه يې رامنځ ته کړي دي. په سيمه او په ځانگړي توگه په اسيا کې د افغانستان غوره والی د نورو عواملو ترڅنگ تر ډېره په جغرافيايي عواملو پورې ځانگړی شوی دی چې دا جغرافيايي عوامل د جغرافيايي موقعيت، د هېواد په پراخوالي، د هېواد شکل، سياسي کړنې، لوړې ژورې (ناهمواري)، د اوبو شبکې، وگړي، طبيعي سرچينې، ټولنيز او سياسي بنسټونو پورې اړه لري. شته طبيعي سرچينې د دولت د قدرت اندازه ټاکي. هر څومره چې د يو دولت طبيعي سرچينې زياتې وي، د هغه هېواد ملي قدرت به هم زيات وي. نور هېوادونه بنايي له هغه سره وتړل شي او له دې مخې، د هغې د نفوذ لاندې راشي.

افغانستان له جغرافيايي اړخه په سيمه کې ځانگړی ارزښت لري. افغانستان د منځنۍ آسيا، منځنۍ ختيځ او د سويلي آسيا تر منځ د پل حيثيت لري او د سيمې د لويو او نويو اقتصادونو (هندوستان او چين) لپاره نړيوالو بازارونو ته د لارې په توگه ارزښت لري. په سيمه کې د تاريخ په اوږدو کې داسې مدنيت نه و او نشته چې پرته د افغانستان له گډون څخه رامنځته شوی وي. افغانستان اوس د خپلو کانونو، د اوبو زېرمو او لويو لارو لپاره د بل هر وخت په پرتله يوه سنجول شوې ستراتيژي جوړه کړې ده. په وچه کې د ايسار والي، لويې ستونزې ته د حل يوه بڼه او گټوره طرح د وچې پنځه بندورنه دي، چې د مرکزي آسيا او سويلي آسيا هېوادونو يې هرکلی کړی دی. له نن څخه تقريباً دوه زره کاله مخکې له همدې مسير څخه د ورينيمو لويه او مشهوره سوداگريزه لار تيریده چې افغانستان يې د تگلوري يوه برخه وه. هغه مهال افغانستان د بيلابيلو تاريخي تمدنونو د وصل نقطه او د لويو کاروان سړايونو، پرمختللي صنعت او غوړيدلي فرهنگ لرونکی هېواد و. د دغې لارې په فعاله کېدو سره د هېوادونو سوداگري او اقتصاد کې ژور مثبت بدلون، د سياسي او فرهنگي اړيکو تقويه کيدل رامنځ ته کيږي.

یاده څېړنیزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمريز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

ماخذونه

۱. احمدزی، محمد سرور. (۱۳۹۹). افغانستان او سیمه ییزه همکاري فرصتونه او ستونزې. کابل: اکسوس کتاب پلورنځی.
۲. بصیرت، ع.نبي. (۱۳۹۴). د سیاسي افکارو تاریخ. جلال اباد: سلام خپرندویه ټولنه.
۳. بی نا، (۱۳۸۷). استراتیژی همکاري های منطقه ای - ۱۳۷۸-۱۳۹۲، کابل: دارالانشای استراتیژی انکشاف ملی افغانستان.
۴. تنیوال، محمد ظریف و آمین، حمید الله (۱۳۸۲). جغرافیای اقتصادی افغانستان. پېښور: ختیز بیا رغونې اداره (کور).
۵. داوري، فرهاد. (۱۳۹۷). سیاست پوهنه. کندهار: عرفان خپرندویه ټولنه.
۶. دوديال، محمد بشير. (۱۳۷۹). د افغانستان د طبیعي سرچینو زېرمې. جرمني: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه.
۷. رحيمي، سردار محمد. (۱۳۹۲). افغانستان ژئوپلیتیک در قرن بیستم. کابل: موسسه نشر واژه.
۸. رضایی، علیرضا و صارمی، محمدرضا. (۱۳۹۰). تحول مفهوم قدرت در نظریه های روابط بین الملل.
۹. روشندل، جلیل. (۱۳۹۷). ملی امنیت او نړیوال نظام. ژباړن: ویاړ، احمد شاه او بدلون، عزت سوله خپرندویه ټولنه.
۱۰. کاظمي، علي اصغر، ۱۳۸۲: نقش قدرت در جامعه و روابط بین الملل، تهران، نشر قومس.
۱۱. زرقانی، سید هادی. (۱۳۸۸). مقدمه بر قدرت ملی. ایران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۱۲. زرقانی، سید هادی. (۱۳۹۱). سنجش و رتبه بندی قدرت ملی کشورها در جهان اسلام. مطالعات جهان اسلام، سال اول، شماره دوم، تابستان.
۱۳. طاهري، ابراهيم. (۱۳۹۵). بررسی ظرفیت ها و چالش های هند برای تبدیل شدن به یک قدرت بزرگ بارویکرد آینده پژوهی. فصلنامه تحقیقات سیاسی بین المللی، شماره بیست و نهم، زمستان، صص ۱۵۹-۱۸۸.
۱۴. عالم، عبدالرحمن. (۱۳۹۲). سیاست پوهنه. ژباړن: خوښ، محمد نواب. کابل: مستقبل خپرندویه ټولنه.

یاده خېرنیزه مقاله د ننگرهار پوهنتون حق علمي مجلې په ۱۱ گڼه ۱۳۹۹ لمریز کال د ۲۰ څخه ۳۲ پاڼو کې خپره شوې ده

۱۵. عزتی، عزت الله (۱۳۹۰). ژئوپلیتیک. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت) مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۱۶. عظیمی، محمد عظیم (۱۳۹۱). جغرافیای انسانی افغانستان. تهران: علم و دانش خراسان.
۱۷. کامران، حسن او نور (۱۳۸۹). جغرافیا و قدرت ملی ایران. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی. جلد ۱۳. شماره ۱۲. بهار.
۱۸. کاویانی راد، مراد و بویه، چمران (۱۳۹۱). جایگاه مفهوم فضای حیاتی در شکل گیری سیاست خارجی عراق. فصلنامه ژئوپولیتیک - سال هشتم، شماره اول بهار.
۱۹. مایل افشار، فرحناز (۱۳۹۱). بررسی تاثیر جایگاه ژئوپلیتیک و ژئواکونومی در مولفه های قدرت ملی ایران. فصلنامه ره نامه سیاستگذاری، سال سوم، شماره اول، بهار.
۲۰. مظلومیار، فیاض گل (۱۳۹۸). د افغانستان سیاسي جغرافیه. جلال اباد: سلام خپرندویه ټولنه
۲۱. زرقانی، سید هادی (۱۳۸۹). نقد و تحلیل مدل های سنجش قدرت ملی. فصلنامه ژئوپلیتیک - سال هشتم، شماره اول، بهار صص ۱۴۹-۱۸۰.
۲۲. حیدری، غلامحسن و حیدری بنی، زهره (۱۳۹۳). بررسی چالش های قدرت ملی در ایران با تاکید بر بحران هویت ملی. فصلنامه ژئوپلیتیک - سال دهم، شماره اول، بهار صص ۸۲-۲۰.
۲۳. اعظمی، هادی (۱۳۸۵). وزن ژئوپلیتیکی و نظام قدرت منطقه ای (بررسی موردی: سویل غرب آسیا). فصلنامه ژئوپلیتیک - سال دوم، شماره سوم و چهارم، پاییز و زمستان صص ۱۵۴-۱۱۹.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library